

UN REGNE DE VILES I D'HORTES

Abel Soler*

A KINGDOM OF VILLAGES AND MARKET GARDENS. DURING THE LAST DECADES OF JAMES THE FIRST'S REIGN, THE COMMUNITIES AND COLONIES THAT SETTLED IN THE FEUDAL LANDS OF VALENCIA BENEFITED FROM WORKING THE OLD ANDALUSIAN MARKET GARDENS, AS WELL AS MANY OTHER NEW "HUERTAS", WHICH THIS KING AND CONQUEROR PROMOTED.

La política territorial i diguem-ne *paisatgística* de Jaume I, després d'una primera fase de neteja ètnica i atrotinada colonització feudal (1233-1250), tindria importants conseqüències per al futur desenvolupament econòmic i poblacional del País Valencià. L'establiment d'una estratègica xarxa de viles de cristians (Vila-real, Sagunt, Alcoi, Gandia...) és un fenomen cada volta millor conegut i aclarit pels medievalistes de casa nostra. El regne incipient de València se'ns representa —de Fuster ençà— com un país colonial: de viles noves de valencians en terra de moros. Les quadrícules de cases gòtiques, les vilatanes muralles, les pobles planificades damunt de patis enjardinats i mesquites abolides... Ara bé, la consolidació del nou entramat semiurbà no s'entén ni s'explica si no pensem a la base econòmica que sustentava la prosperitat d'aquelles comunitats de llauradors de frontera. Les hortes eren l'element garant de la rendibilitat del treball pagès, i són la clau explicativa del secular dinamisme del mercat de la terra. Els valencians del segle XXI, en bona part i mesura, som hereus i continuadors d'aquell model d'ocupació del territori: explicatiu —història mitjançant— del que tenim ara. Car el nostre país mediterrani, al capdavall, continua sent un regne de viles i d'hortes.

Sabien els conqueridors, de bell antuvi, que la terra de València era un "delitós llogar", en paraules manlleuades del "Llibre dels Feits"; un país de populoses ciutats i moltíssimes alqueries d'horta. En arribar a les envistes del pla de Xàtiva, els cavallers del seguici reial contemplaren de propis ulls "la pus bella horta que anc havíem vista en vila ni en castell, e que hi havia més de dues-centes algorfes per l'horta, les pus belles que hom poguéu trobar, e les alqueries en torn de l'horta, moltes e espesses". Fet i fet, Jaume I s'afanyà a quarterar i repartir les hortes preexistents, amb alque-

ries i algorfes, com ara les de València i Xàtiva; tot i especificant que els colonitzadors novament arribats haurien de gestionar els sistemes d'irrigació "segons que antigament és acostumat en temps de sarrains".

Tanmateix, l'antiquíssim tòpic de la València hortícola del Cid i dels poetes àrabs, més el debat romàntic per establir si foren romans o foren moros els artífexs del *jardín levantino*, han portat els estudiosos de dècades proppassades a negligir l'estudi de les noves infraestructures promogudes durant el regnat del Conqueridor —amb poques i meritòries excepcions. Negligència major, quan sabem que l'afer de les séquies reials

resulta cabdal si volem fer interpretació —entre altres coses— de la gènesi i consolidació de l'actual xarxa valenciana de ciutats mitjanes i pobles grans. Una estructura actual del poblament valencià, per cert, que ajuda a dinamitzar l'economia de les nostres comarques i que la fa parangonable amb la d'altres països de l'arc llatí d'Europa.

En efecte, les séquies perllongades o derivades *ex novo* pels agents de la monarquia aragonesa tingueren la finalitat primordial de dotar de terres de reg les comunitats de colons assentades a viles de nova planta. Observarem que moltes d'elles conserven un fort dinamisme i un incontestable pes específic com a pols urbans intermedis. Així les coses, on només hi havia Borriana i Onda, abans de la conquesta, després hi haurà les viles colonials d'Onda, Almassora, Borriana, Nules, Vila-real i Castelló de la Plana; substitutives d'un eixam d'alqueries ínfimes, i proveïdes suplementàriament de dues séquies reials derivades *ex professo* (1272-1274). On només hi havia Dénia, com a capital unigènita de la Marina, sorgirà entre d'altres la prometedora vila gran de Gandia, mercès a la nova Séquia Reial del riu d'Alcoi i a uns altres braçals bonificadors (1269-1274). On només hi havia Alzira, com a

«SABIEN ELS CONQUERIDORS,
DE BELL ANTUVI, QUE LA
TERRA DE VALÈNCIA ERA UN
"DELITÓS LLOGAR", EN
PARAULES MANLLEVADES DEL
"LLIBRE DELS FEITS"»

inqüestionable *madina* central de la ribera de Xúquer, es consolidarà amb el temps un cúmul de viles grosses. Aquestes, beneficiades per la planificació del sistema hidràulic de la Séquia del Rei d'Alzira (1258-1273): Alberic, Carcaixent, Algemesí, Guadassuar... És voler-vos dir i exposar que l'esquema urbà policèntric que presenten algunes de les conques hortícoles del País Valencià, l'hem de posar en directa relació amb antics projectes de foment del regadiu. Molts dels quals es remunten als temps de la primera colonització feudal. I val a dir que tots ells serien prosseguits i potenciat amb èxit, anys a venir.

Els equips de *soguejadors* (partidors de terra) i *llivelladors* (tracistes de séquies) que feren possible l'embranchida hortícola, feren gala de l'experiència acumulada durant les dècades anteriors a la vall d'Ebre i altres regions de Catalunya, Aragó i Occitània. De la coordinació de les tasques a fer i de la distribució dels lots de terra entre els colons, se n'ocupava un preparat equip de col·laboradors del rei: eclesiàstics lletrats i juristes del cercle palatí, formats a la Universitat de Bolonya. L'obra hidràulica millor documentada i més paradigmàtica d'aquesta època és, òbviament, la Séquia Reial de Xúquer (vora 40.000 ha inicials). Si bé hi hagué més hortes noves i més séquies reials jaumines, encara per documentar exhaustivament. Potser com ara la Séquia del Rei de Montaverner: pobla nova establerta personalment per Jaume I a la Vall d'Albaida (1271). Set segles després, se'n conserva el canal, pràcticament intacte; amb la seua xarxa de braços rec-

tilinis i perpendiculars, planificats regularment per a repartir lots de vuit fanecades entre els primers montavernins. És tracta, comptat i debatut, d'un dels molts paisatges testimonials de la intensa tasca transformadora que dugueren a terme els primers valencians, no contents amb ocupar les velles hortes islàmiques. Uns paisatges que, lluny d'estar fossilitzats o ser matèria d'arqueòlegs, continuen servint per a la mateixa activitat de sempre: el regadiu. Caldria tenir-los en consideració, doncs, com a l'indestimable patrimoni que són. ☉

*Departament de Geografia. Universitat de València

Vista aèria dels voltants de Montaverner des del ponent, un dels molts paisatges testimonials de la tasca transformadora que dugueren a terme els primers valencians. A dreta un gravat del segle XIII d'un *llivellador*, un tracista de séquies

